

մանաւանդ՝ յունական եկեղեցու այս տարրը խիստ օգտաւատ եղաւ:

Օրթոդոքս եկեղեցին միշտ կայսերական քաղաքականութեան գործիք դառնալու վտանգի մէջ էր: Սովորական պատրիարքներին և եպիսկոպոսներին չափելը շատ հեշտ էր. մայրաքաղաքում գրտնուած «տեական ժողովը» կամ սինհոդոսը կարիքի ժամանակ մի միջոց էր բոլորին ընկճելու: Աւանականները միայն դիմադրելու և եթէ պէտք էր նաև իրենց կեանքը զոհելու, քաջութիւն էին ցոյց տալիս հարկաւոր դէպքում: Արող է մոլեռանդութիւն համարուել այս, կարող է մտքի սահմանափակումով բացատրուիլ, բայց յամենայն դէպս նոքա մնում են յարգանքի արժանի, որովհետև իրենց համոզման համար յառաջ էին նետուում՝ դռնէ աւելի արժանաւոր էին քան նոքա որոնք երկշտութեամբ կամ անձնական շահի պատճառով խոնարհում էին:

Բայց վանականութեան ազդեցութիւնը այս քաղաքական շրջանից դուրս տարածուում է նաև կեանքի այլ կողմերի վրայ, որտեղ նա գործում է անկասկերպով, այսինքն առանց օժանդակ միջոցների և ինքնաբերարար: Աւանականի վերադրուած հոգևոր շնորհները և նրա բարեսրտութեան վրայ դրած վստահութիւնը շարժառիթներն են այն սերտ յարաբերութեան, որ կայ վանականութեան և ժողովուրդի մէջ:

Արդէն Աստուծոյ վարքը պատմում է, թէ ինչպէս մարդիկ խմբերով նորա մօտ ուխտի էին գնում՝ նրա աղօթքը և հոգևոր խրատները հայցելու: Նա իբր հոգևոր կոիւնների մէջ փորձուած մարդ՝ կարող է համարուում սրտի խորքերը տեսնելու և ներքին կեանքն աւելի ճիշտ կերպով ծանաչելու: Նրանից, իբր Աստուծոյ հաւատարմատարից, ահեկալում էին որ կարող է նաև ուրիշներին փրկիլ բարեխօսութեամբ: Աստուծոյ վարուց տուած նկարագրութիւնը ոչ միայն առասպելական է, այլ և հաստատուում է ամեն ժամանակների անկասկածելի պատմական փաստերով: Հենց որ վանականի առանձնաշատուկ շնորհների և զօրութեանց, Աստուծոյ մօտ ունեցած առաջնակարգ գիբքի մասին աներկբայ հաւատք էր յառաջ դալիս՝ ժողովուրդը գիմում էր նրան, իբր իւր լաւագոյն խորհրդականին և միջնորդին, մեծ և փոքր անաշտոյութեանց, երաշտութեան, մարտի, հոգևոր և մարմնաւոր ամէն տեսակ կարիքների միջոցին՝ մարդիկ իրենց ապաւենը վանականի մօտ էին գտնում: Աւելի քան մութացիկ կարգերը եւրոպայում՝ վստահութիւն են վայելիլ վանականները յունական ժողովուրդի մօտ: Թէ ինչքան մեծ և եղիլ նրանց ազդեցութիւնը՝ ակնյայտի երևում է նրանից, որ կայսերական քաղաքականութիւնը լուրջ ուշադրութեան

էր առնում միշտ նաև այս գործօնը: Երբ Անաստաս կայսրը 512 ին ուզում էր քաղկեդոնականութիւնը թողնել, բարեք համարեց յարմար առթիւս Սարային 2000 ուկի մատուցանել: Բարի Սարան իւր պարզութեամբ շնկատեց կայսեր նպատակը, այնուամենայնիւ նա յանդգնեց նախատելով երուսաղէմից դուրս վանել այն սպային, որին յանձնարարուած էր կայսեր կամը յայտնել նրան: Պաղեստինի վանականութեան ղեկանելով միայն Յուստինիանոս դատապարտեց Որոգինէսին՝ նա գիտէր որ Պաղեստինի խաղաղութիւնը դրանից է կախուած: Ի՞նչ նեղութիւններ չքաշեց պատկերամարտութեան ժամանակ Պոստանդին Ապրոնիմոս (741—775), մինչև որ կարողացաւ հեռաւոր Ոլիմպոսի վերայ ճգնաղ Մտեփաննոս մանկան շահել:

(Իր շարունակութիւնը).

ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ:

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ.

Բաւական մեծ իրարանցում պատճառեց վերջին ժամանակներս և ընդարձակ շրջաններէ խորհրդաւորութեան նիւթ եղաւ այն, որ Վ. Լ. բցբուրգի համալսարանի կաթողիկոս աստուածաբանութեան ուսուցչապետ Հէլլե չորս աչքի ընկնող դրուածները «Արեւելեալ գրեանց ցուցակի» մէջ մտան: Հէլլե 50 տարեկան մարդ է, 1891 թ.-ից ի վեր ուսուցչապետ Վ. Լ. բցբուրգում: Նա յուլանի եղաւ աւելի 1896 թ.-ին, երբ իւր «տեսչական ճառի» մէջ պահանջ դրաւ, որ կաթողիկոս աստուածաբանութիւնն աղատութիւն ունենայ զիտնական ուսումնադիրութեան համար: Կաթողիկոսական թերթերից ոմանք պաշտպանեցին նորան, ոմանք հակառակեցին, և Հէլլե դարձաւ սղաւ մտածող կաթողիկոս ուղղութեան ներկայացուցիչ: Անցեալ աշնան լրագիրները հազարեցեցին, թէ Տրեբի Արքում եպիսկոպոսը 40 մեղադրանաց կէտեր է գտել Հէլլե դրուածներէ մէջ և Հում է գնացել, որպէս զի բանադրանք գնել տայ ինքա վերայ, յետոյ լուտեցաւ, որ եկուիտներն ամէն ջանք դործ են դնում այդ բանադրանքը յաջողեցնելու և վերջապէս վեարուտը ամսին պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ, որ արդէն դեկտեմբերին Հէլլե գրուածները ցուցակի մէջ են մտել: Հաս հետաքրքրական հարց էր այնուհետեւ արդեօք Հէլլե կհպատակէ՞ այդ վճիռին, թէ բողոքելով կեղծ կապերը իւր եկեղեցւոյ հետ և կշարունակէ իւր համոզումները պաշտպանել այդ հար-

ցը վճռուած է այժմ մարտի 4-ին նա իւր ունեւորներէն իւր առաջ յայտնել է որ իբրեւ կաթողիկէ և բահանայ իւր պարագն է համարել խոնարհել եկեղեցւոյ հովուապետական իշխանութեան առաջ, բայց այդ չի նշանակում խոտառութեան, թէ ինքը չեղուած է եղել ուղիղ դաւանութիւնէն: Պատրիարքական թերթերն աշխատում են քննականաբար նոյն իմաստով բացատրութիւններ տալ և արգարացնել նորա վարմունքը: Բայց այս անակնկալ հպատակութիւնը խոր ապաւորութիւն է թողել բոլորի վերայ և նոյն իսկ ջերմեռանդ կաթողիկէական շրջաններում մտատանջութեամբ հարցնում են՝ ո՞ր պէտք է հասնէ սորա վերջը, երբ ամէն մի փոքր ի շատէ աղատ շարժում խեղդուում է որդանի մէջ և կաթողիկէական գիտութեան առաջնակարգ ներկայացուցիչներն անգամ միջոց և քաջութիւն չունին իրենց գիտնական համոզումները պաշտպանելու:

Ուշագրութեան արժանի է այս տեսակէտից Münchener Allg. Zeitung № 61 կաթողիկէական նշանաւոր թերթի մի յօդուածը, ուր նկարագրած է թէ ինչպէս 1870 թ.-ից (Վատիկանի ընդհ. ժողովից) ի վեր դուր ջանքեր են լինում՝ Հռոմի ամէն քաղաքակրթական շարժում մեղելութեան քօղով ծածկող քաղաքականութեան դէմ, դարթեցնել նորեց գիտնական ուսումնասիրութեան ողին կաթողիկէական աստուածաբանութեան մէջ, Գերմանիայում Գրայքուրգի և Վիւրցբուրգի Տիւպինգէնի համալսարաններն իրենց բանկրուն ուսուցչապետներով, Փարիզում Դիւշէն և Լօյզի հռչակաւոր գիտնականներն իրենց կողմնակիցներով և աշակերտներով, Ամերիկայում Վաշինգտոնի նորահաստատ կաթող. համալսարանը, Բենեդիկտեան կրօնաւորներ Վէմբրիջի համալսարանում, Ֆրանսիացի դոմինիկեաններ Երկրում՝ ամէնքը զանազան կողմերից փորձեր արին նոր կեանք յառաջ բերել գիտնական դործունէութեան սէր և եռանդ արժարձել իրենց շրջապատողներէ մէջ, և յերաւի կարճ միջոցում բաւական թուով երեւտաբար ուժեր հանդէս եկան, որոնք ղեկավարեցին զանազան ճիւղերում դնահատելի արգիւնք ցոյց տալին, բայց ի՞նչ եղաւ հետեանքը: Գերմանիայում ամենատպաւորեալ ուսուցչապետները «Ժպիւրհ» կերպով անարդուեցան և թշնամանուեցան, Ֆրանսիայում Դիւշէն, որ Մաքսիմիլիան Երկուցի ամենաերեսելի եկեղեցական պատմիչն է համարուում, տախտակեալ իւր դատախազութիւնները թողնել և պետական ծառայութեան մէջ մտնելով՝ Հռոմում Հնադրական և պատմութեան Ֆրանսիական ճեմարանի տեսուչ դառնալ: Լօյզի ճարահատիւ մի կուսանաց վանքում պատարագներ է մատուցանում, որպէս զի սովոր-

ման չլինի, Ամերիկայում եզուիտները ստապատեալով սիսեցին Վաշինգտոնի համալսարանի դէմ և թէպէտ անգլիական եպիսկոպոսներն իրենց համալսարանի պաշտպան ելան, բայց նոր յետ բաշուելու միտք չունին և այն նպատակը որին ուղղակի ճանապարհով հասնել չեն կարող՝ միջոցներ են հնարում կողմնակի կերպով իրար դրժելու: Վերջին դոհն է ահա պրոֆ. Շէլլը, Բոլոր խնդիրներէ մէջ առաջնակարգ դեր է կատարում հարկաւ եզուիտների կարգը և նորա իշխանութիւնը բոլոր եկեղեցւո վերայ տարածելու ձգտմամբ բերուում են այդ գոհերը, Շէլլ համարձակուել էր մի քանի ճշմարտութիւններ գրել եզուիտների մասին, որ նորա ներքէ չէին կարող, և ի վերջոյ հանեցին իրենց վրէժը, Այն հանգամանքը որ բանադրանքի ենթարկուեցաւ, ոչ միայն նորա իւր յառաջադիմական դադափարներով անուանի եղած տեսարկը, այլ նաեւ զբխաւոր երկասիրութիւնները՝ ապացոյց է որ հաւատաւորները նպատակ են ունեցել բոլորովին խորաակել նորան, այսուհետեւ մի և նոյն է՝ կշարունակէ նա իւր ուսուցչական և զբաղմունքային գործունէութիւնը թէ ոչ, նորան մահացու հարուած է տուած և յանձին նորա իբրեւ ամէնից աւելի սիրելի պատկառելի և աղնի ուսուցչապետի՝ նուառատեցրած է նաեւ Վիւրցբուրգի համալսարանի աստուածաբանական բաժինը: Նոյն վիճակը սպասուած է անշուշտ նաեւ միւս համալսարաններին, որոնք փուշ են եզուիտների աչքում: Ցաւն այն է, որ այսպիսի գիտնականների դրուածները քննելու կոչուած յանձնաժողովի մէջ մի հատմարդ անգամ չկայ՝ նոցա ըստ արժանւոյն գնահատելու համար հարկաւոր գիտութեան պաշարն ունեցող, և որ այսպէս խոտապահանջ եկեղեցական իշխանութիւնը բոլորովին տարբեր վարմունք է ցոյց տալիս, երբ քաղաքական տեսակէտով զիջումներ անել պէտք է: Օրինակ՝ Ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահ Կարնոն և Ֆօրբը որոնց առաջինը միջառած անգամ չէր և երկրորդն իբրեւ Բրանկ-մատն բանադրանքի ներքոյ պէտք է համարուէր, փառաւոր եկեղեցական թաղման արժանացան և վերջնոյ համար Եւրոպայի բոլոր մեծ քաղաքներում հոգեհանգիստներ կատարուեցան:

Բողոքական թերթերը հարկաւ աւելի խիստ լեզու են գործ դնում և Շէլլի օրինակով կրկին մի անգամ հաստատուած են դանում այն ողբալի ճշմարտութիւնը, թէ Հռոմիական եկեղեցւոյ ներկայ կազմակերպութեամբ որ և է բարենորոգում, որ և է յառաջադիմական շարժում մտցնել նորա մէջ անհնարին բան է, և թէ «գերմանական աստուածաբանական գիտութեան ստեղծումը Իտալացի բահանաների տեսողած

դաւանանքները հանդէպ դեռ պէտք է շարունակուի: «Պրոֆ. Շէլլ ասում է Täglic Rundschau թերթը (№ 55), մի համալիրել երեակայող էր, որ կարծում էր թէ կկարողանայ իւր եկեղեցւոյն հաւատարիմ անձնու իրութեան հետ միացնել նաև հաւատարմութիւն դէպի դիտութիւնը. որ իբրեւ ճշմարիտ գերմանացի զգում էր գերմանական շխտակ բնութեան և եզուիտական—ռոմանական շնչին ձևակոծութիւնների մէջ եղած հակառակութիւնը և աշխատում էր հաւատոյ և դիտութեան զաղախարական ըմբռնմամբ այդ անցարիւ հակառակութիւնը հաշտեցնել: Նորա ձեռնարկութիւնը անցաջող անցաւ, և նա տեսնում է այժմ, թէ ինչպէս Հռոմը մի փշելով փլցնում ունչացնում է այն ամբողջ հոյակապ շինուածքը, որ նա կառուցել էր հաւատով՝ տաժանելի աշխատութեամբ հետադատութիւններ անելով,—իբր թէ մի մոլորում ամբողջ ցնորք միայն լինէր, եւ նա ինքը իւր անունն ստորագրեց այն մահուան վճռի ներքոյ, որ Հռոմը դրել էր նորա ուսման և համոզմանց վրայ—նա հպատակեց ամենազովի կերպի: Նա այժմ մի խորտակուած մարդ է՝ մէկն այն քաղմութիւններից, որոնց խորտակել է Հռոմի դաժան կամքը:

— Սորա հետ զուգընթաց բազմանում են մեղադրանքները կաթոլիկական հոգևոր զպրոցներում ապագայ եկեղեցականներին տուած կրթութեան դէմ. փաստեր են բերում, թէ ինչպէս յաճախ ազէա կամ իրենց անկարգութիւնների համար պատժուած մարդոց է յանձնուում այստեղ զպրոցական վարչութիւնը, ինչպիսի ազիտութիւն և հոգևոր անանկութիւն է տիրում այս զպրանոցներում կրթութիւն ստացած հոգևորականներին մէջ. մասնացոյց են անում, թէ ինչ տխուր հետեանքներ է հասցրել այսպիսի կրթութիւնը Ֆրանսիայում, ուր հոգևորականութիւնն այնչափ է արհամարհուած բարձր դասակարգի կողմից և խորթացած հառաքակ ժողովրդից, որչափ ո՛չ մի ուրիշ տեղ:

— Աւելի ու աւելի ընդարձակ ծառա է ստանում և շատերին զբաղեցնում Աստուծոյ սկսուած հակահռոմէական հոսանքը: Վարժիքներն այս շարժման խիական բնաւորութեան և հետեանքի մասին շատ տարբերություն են, Գործին աւելի մօտիկ, Աստուծոյ՝ եղողներն աւելի զգուշաւոր են և կասկածաւոր. շարժումը զուտ քաղաքական պատճառներից յառաջ եկած համարելով՝ նոքա չեն կամենում, որ կրօնական խնդրը շիտիտի քաղաքականի հետ և ամէն ցանկացող առանց այլևայլութեան բողոքական եկեղեցւոյ գիրկն ընդունուի. մանաւանդ նոցա իմանալով բողոքական եկեղեցին Աստուծոյ այնչափ զօրեղ չէ, որ կարողանայ մեծամեծ խմբերով նա-

րադարձներ ընդունել և կրթական ազդեցութիւն ունենալ, մինչ, փոխանակ զօրանալու՝ նա կարող էր նոր ընդունած անկայուն, աւետարանական դաստիարակութիւնից զուրկ տարբեր շնորհաւաւելի ևս ջլատուել, տախիականալ և կորցնել իւր զուտ աւետարանական բնաւորութիւնը: Այս տեսակէտով և Վիեննայի բողոքականաց եկեղեցական բարձրագոյն տեսանք մի շրջաբերական է հրատարակել, որով պատուիրում է իւր իրաւասութեան ներքոյ եղած հոգևորականներին ամենայն զգուշութեամբ քննել բողոքական լինել ցանկացողներին և այն ժամանակ միայն ընդունել, երբ նոքա դաւանական կարեւոր գիտելիքներն ունենան, և երևայ, որ նոցա դաւանախոսութեան շարժառիթը զուտ կրօնական է: Գերմանիայի շատ եկեղեցական թերթեր դատապարտում են այս սառն վերաբերումը և բողոքական եկեղեցւոյ պարտքը համարում ամէն կերպ քաջալերելով դաւանախոսական շարժումը՝ Հռոմի ընդունութեան լծից ազատել իրենց ազգակիցներին: Christliche Welt-ի անուանի թղթակիցները մէկն աւետարանական դաւանութիւնն ընդունելը ամէնից ապահով միջոցն է համարում, որով Աստուծոյ իրեն սպառնացող քաղաքական կործանումից ազատուել կարող էր, և այսպիսի հայեացքով աւետարանական ճշմարտութիւն քարոզել ու կրօնը մարդոց նաև քաղաքական փրկութեան զբաւական դարձնել՝ հակառակ չէ դառնում բարոյական ճանաչողութեան: «Աւետարանական միութիւնն» արդէն ժողովներ է գումարում, եւ ռանդով նպաստներ է ժողովում, մարդիկ է կարգում այս շարժման դարկ տալու համար: Թէ որչափ է մինչև այժմ դարձածներ թիւը՝ ճիշդ յայտնի չէ. ոմանք մինչև 6000 են հասցնում ուրիշները 600-ից աւելի չեն համարում: Ի միջի այլոց մի գիմնադրոն 20 աշակերաններ առանձին ցոյցերով բողոքական են դարձել, զայրացած Օլմիցի արքեպիսկոպոսի դէմ, որ դաւաճանել է նոցա կարծիքով գերմանական դատին:

— Ֆրանսիական կաթոլիկութիւնից դարձած եօթ քահանաներ մի տեսակ «աւետարանիչ» ընկերութիւն են կազմել և կոչումն են անում ամէն դաւանութեանց պատկանող քրիստոնէաներին՝ նպաստելու Ֆրանսիոյ «աւետարանացման» գործին: Թէպէտ այս գործը յաջողութեամբ յառաջ է գնում, բայց ինչպէս երևում է յաջողութիւնը շատ աւելի մեծ կլինէր, եթէ նիւթական կարիքն արգելք չդառնար շատերին իրենց խիական համոզումը խոտովանելու: Այս կողմից գանգատուում են Ֆրանսիացի բողոքականներին անտարբերութեան դէմ, որոնք խիստ կասկածանքով և սառնութեամբ են վերաբերում դէպի նորադարձները, և պատահում են կղերա-

կանոններ, որոնք կաթոլիկ եկեղեցին թողնելուց յետոյ հաղար դուռ են ըսողնում՝ մի տեղ, մի գործ գտնելու համար, և օրական հացի կարօտ մնալով՝ ճարահատեալ բռնանում են իրենց խզիկ վերայ և կրկին իրեն զղջացող նոյն եկեղեցւոյ զերիքը վերադառնում:

— Թէ ինչպէս է շահագործում կաթոլիկ եկեղեցին տանկահայոց խեղճութիւնը և ինչ ըսկզբունքներով է առաջնորդւում այստեղ իւր առաքելական գործի մէջ՝ յայտնի է ազգային աղբիւրներէ: Առանձին ուշադրութեան արժանի է սահայն Der Freiwillige № 30 հայոց օգնող գերմ. ընկերութեան թերթի մի յօդուածը: «Եզուիաների օրինակին հետեւելով կաթոլիկ եկեղեցին աշխատում է արեւելքում իւր գործունէութեան գլխաւոր յենակէտը դարձնել մանուկների կրթութեան գործը՝ որովհետեւ ինչպէս նոքա ասում են, վարմացած նախապաշարումներ հասակաւորներին կատարած են դարձնում գէպի օտարները: Այս գործի համար հետաքրքրութիւն աշխատում են նորանով դարձեցնել և կենդանի պահել, որ ներկայացնում են այն իրեն հայրենասիրական պարագ ֆրանսիացիներին համար: Արեւելքի կաթոլիկական առաքելութեան համար աշխատել՝ ասուած է ուղղակի այս առաքելութեան թերթի մէջ—նոյն է թէ ֆրանսիայի համար աշխատել՝ այն երկրի համար, որ հնուց ի վեր արեւելքի կաթոլիկ համայնքների հովանաւորութիւնը իւր վերայ է առել: Միջազգային դաշնագրութիւնները միայն ֆրանսիային են պաշտօնապէս իրաւունք տուել, կաթոլիկութիւնը բոլոր մահմետական երկրներում պաշտպանելու և պատասպանելու, Հենց այս կոչումը, այս աստուածահաճոյ առաքելութիւնը գործ դնելով է որ ֆրանսիան իրեն եկեղեցւոյ անդամի զուտ է հանդիսանում և կատարում է Աստուծոյ այն գործերը, որ դարերէ ի վեր կատարել են ֆրանկները, Իսկ մասնաւորապէս մեր հողեւոր դպրոցներն են, որ մեր ազգային ազգեցութիւնը զօրացնում և Միջերկրականի ամբողջ շրջանակում ֆրանսիական լեզուն և առեւտուրը տարածում են: Մեր գործակիցները կրկնակի օգուտ անել կարող են՝ կաթոլիկութեան և ֆրանսիայի, հաւատոյ և հայրենիքի համար միանգամայն աշխատելով: Կաթոլիկ միտոնոսրներից մէկը՝ կաթոլիկական և բողոքական դպրոցների հախառակ գործունէութեան մասին խօսելով, ասում է. «Մեր դպրոցների առաջին նպատակն է մեր հախառակորդներինը իրակել, ապա արդէն մենք կամենում ենք բարեկրթ, լուստւորեալ քրիստոնեաներ պատրաստել, որոնք թէ գործնական և թէ ուսումնական կրթութիւն ստացած լինեն: Այնուհետեւ նա նկարագրում է պար-

ճանօք թէ ինչպէս յաջողուել է իրենց մի տեղ բողոքականների ձեռքից հողը լուել և նոցա դպրոցը իրակել տալ, և վերջն աւելացնում է, որ բացի բողոքականներից մօտ ժամանակներս վրտանգաւոր ակոյեան են դարձել ռուսաց դպրոցները, որոնք շատ լաւ կազմակերպութիւն ունին, մի ընդհանուր վարչութեան հսկողութեան ներքոյ, արդէն քսանի մօտ բացուած են Գամատիսի և Հայաստանի շրջահայքում և շատ տեղ, հախառակ բողոքականներ և կաթոլիկների՝ դէպի իրենց են գրաւում թէ մանուկներին և թէ ծրնողներին:—Պատէր Հարմատան նախագահութեամբ ղեկավարուող «Արեւելքի դպրոցների գործը» ամփոփում է այժմ իւր մէջ Գամատիսում, Հալէքում և Հայաստանի ու Ասորիքի ուրիշ գանազան վայրերում 140 տղայոց և 50 օրեօրաց դպրոցներ՝ 155 ուսուցիչներով և 98 վարժուհիներով, որոնք ունին 12,407 աշակերտ (7832 տղայ և 4575 աղջիկ): Գորա համեմատութեամբ բողոքականները գործը շատ փոքր է, գերմանացիք պահում են 1200 որբ, ամերիկացիներին հետ մէկտեղ՝ 4000, բայց բողոքական թերթը միեթարւում է նորանով, որ իրենք այնպիսի ոլորմելի նպատակ չեն դրել, ինչպէս կաթոլիկները. «աշխարհը նուաճել Յիսուսի համար» իրենց նպատակն է և կենդանին Յիսուս Բրիտոս իրենց սպաւէնը:

— Այոպէս, կաթոլիկ եկեղեցին եւանգելի շարունակում է մարդիկ որսալ աշխարհի հեռաւոր անկիւններում, բայց թէ որչափ կրթական ազգեցութիւն է ունեցել այն երկրների վերայ, որոնք դարերէ ի վեր նորա ցանցի մէջ էին, ցոյց է տալիս կրկին ամերիկացւոց նորնուաճած երկրներին միեակը: Պուրա և Պարտօրիկօ մեծ կղզիների բնակիչներն, ինչպէս երեւում է, սպասածի հախառակ գոհ են ամերիկական կառավարութիւնից և օր աւուր աւելի հաշտ աչքով են նայում նորա վերայ: Միայն հոգեւորականութիւնն է, որ խիստ զրգուած է, այն պատճառաւ գլխաւորապէս, որ ամերիկական ընդհանուր օրէնքների հիման վերայ կառավարութիւնը կրտել է նորա մի քանի ապօրինի եկամուտների աղբիւրը: Բայց եթէ ի նկատի ունենանք, որ 800,000 բնակիչ ունեցող Պորտօրիկօյ վերայ միայն 200 քահանաներ կան, այն ևս մեծ մասամբ Սպանիայից եկած՝ պարզ է որ հողեւորականութիւնն այստեղ մեծ ազգեցութիւն ունենալ չի կարող: Այդպէս է վարուում կաթոլիկ եկեղեցին, այնտեղ ուր նորա իշխանութիւնն արտաքին կերպով ապահովուած է և բաղաւաղան ու նիւթական շահեր չկան՝ նա ամենակն հոգ չէ անում ժողովրդի կրօնական-բարոյական դաստիարակութեան մասին, որով նոր նուաճուած

երկիրները առարկելու թեան ընդարձակ առարկէզ են ներկայացնում, և Ամերիկայի դանադան եկեղեցիները՝ կաթոլիկներն առաջին կարգում, որդէն պատրաստութիւններ են տեսնում զորա համար, Բարոյական զեղծումները գէտ ամբերկական կառավարութիւնն ստիպուած է ամենայն զգուշութեամբ կուռել, բայց այնպիսի հրապարակական շարքներ, ինչպէս օր. ցլամարտութիւնը՝ հարկաւ շատ շուտ կարգելուին: Արդէն օրէնքներ են հրատարակուած կենդանիների ապահովութեան համար, որոնց ջարդը ոչ մի տեղ այնչափ սննդայ կերպով չի լինում, որչափ սպանիական կալուածներում: Արգելուած է նաև անըարդական գրուածների վաճառումը և աղջիկ որսալու արուեստը, որին զոհ էին գնում յաճախ 14 տարեկանից պակաս մանուկներ:

Բուն Սպանիայում կառավարութիւնը կրկին կղերականների ձեռքն է տնցել և հոգևորականութիւնը նոր ոյժ է ստացել: Այստեղ 94,000 քահանաներ կան, որոնցից 21,000 միայն զպրանտցներում կրթութիւն են ստացել: Վանականները 68,000 են, միանձնուհիք 32,000: 17 1/2 միլիոն բնակիչներից 12 միլիոնը անդրադէտ են, այսինքն աւելի քան 2/3 մասը: Պղերը վաշտըն է սպանական կրթութիւնը և զորա հետ մէկտեղ Սպանիան:

— Առանձին գլխացաւանք են պատճառում այժմ վատկանին Ամերիկայի կաթոլիկները, և ոչ միայն Միացեալ Նահանգներում, որտեղ ըսկուած «ամերիկական», այսինքն կաթոլիկութիւնը տեղական պահանջներին յարմարեցնելու՝ շարժումը թէպէտ պարզ պաշտօնապէս դատարարուեց, բայց կրկին միշտ արտաքին կարգի ղեկումներ լինում են, ինչպէս օրինակ վերջերս թոյլ է արուել Նիւ-Իորքում աւետարանի մի նոր թարգմանութիւն հրատարակել, որ կատարուած է ոչ թէ կանոնական Վուլգատայի, այլ բնագրի ճշտագոյն օրինակների վերայ:—Խնդիրն այս անգամ աւելի Հարաւային Ամերիկայի մասին է, որտեղ հոգևորականութիւնը թէ քաղաքական և թէ բարոյական տեսակէտից յաճախ տարօրինակ սկզբունքների է հետևում և կենտրոնի համար վստահաւոր դառնում, այսպէս՝ հիմնուած այն կարծիքի վերայ, թէ կուսական կեանքը միայն կրօնաւորների համար պարտաւորեցուցիչ է, մինչ քահանաները միայն ամուսնանալով և իրաւունք չունենալով վերջիններս առանց քաշուելու սպորենի ամուսնական կապեր են հաստատում: Այսպիսի կասկածելի երևոյթների առաջն առնելու նպատակով պարզ կարևոր է համարել Հար. Ամերիկայի եպիսկոպոսներին ժողովի հրաւիրել Հռոմ, ուր յոյս ունին սանձելու նոցա ինչպէս հարկն է:

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՆԵՐ.

Փետրվար:

Մասնաւոր յօդուածներից յետոյ, իւր ճանապարհորդական ապաւորութիւններն առանձին զբոյժ հրատարակել է այժմ Գերմ. կայսեր ուղեկիցներից մէկը՝ սենեկապետ Փոն—Միլքախ: Chr. Welt №10 այս գիրքը քննադատելով՝ Բորբախ շեշտում է առանձնապէս այն հանդամանքը, թէ որչափ քիչ նախապատրաստուած են եղել կայսեր անմիջական շրջապատողները ճանապարհորդութեան համար և որպիսի տգիտութիւն են ցոյց տուել իւրաքանչիւր քաղաքական արեւելքի վարքութարարի և սովորութիւնների նկատմամբ:—Յայտնի է որ մահմեդականութիւնն ամէն քանդակեալ պատկեր և արձան պիղծ է համարում. ինչպիսի նեղ դրութեան մէջ պէտք է դրած լինի ուրեմն կայսրը սուլթանին՝ երկու արձաններ նուիրելով նորան:—Միլքախ կայսեր հետ Կ. Պոլսում նաև նստելով՝ Հայկֆա իջել է, ապա Երուսաղէմ ու Դամասկոս հանդիպել, և ահա Օսմանեան պետութեան մեծ մասը տեսած է համարում իրեն և այն եզրակացութեան գալիս, թէ կարծեցեալ չիւանց մարդ՝ «այս լուրջ խիստ ջերմեռանդ և համեստ, իւր կրօնին և իւր թագաւորին անպայման կերպով հաւատարիմ ժողովուրդի մէջ զօրեղ և տոկուն կենսական ոյժ ունի», միայն թէ այդ խեղճ ժողովուրդը «բոլորովին հակաբերեցանքի տակ կերպիւ հարստահարում է քրիստոնեաների՝ յոյների և հայերի կողմից, որոնք մինչև իսկ չքաշուեցան շիթութիւններ և խռովութիւններ յարուցանելու և աշտպիսով իրենց երկրի իշխանին դժուար դրութեան մէջ դնելու»: Երբոր կայսեր ամենամօտ մարդն այսպիսի հակացողութիւն և այսպիսի հայեացքներ ունի՝ բնական է, որ տաճկահայաւակ քրիստոնեաները բարի բան սպասել զերմ քաղաքականութիւնից չեն կարող:—Բորբախ մի քանի կենդանի օրինակներով ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսի թիւրիմացութիւններ են երևան եկել կայսեր ճանապարհորդութեան մէջ պարզ տղատութիւնից, եթէ ուրիշ պատճառ չորոններ: Երբ օր. մի արաբ շէյխ իւր նժոյգը նուիրում է կայսրահուն և սա քիչ շոյելուց յետոյ կրկին վերադարձնում է, հետք մի փայլուն մատունի, բայց շէյխը արտում և դժգոհ է մնում՝ բարի գերմանացիների մաքով չի անցնում, որ ազնիւ մահմեդականը մեծ քաշիչ էր սպասում և զորանից է նորա արտմութիւնը. կամ երբ արաբ կանայք երգում են՝ «Մեծ կայսրահուն մեզ ծօտ է եկել, մի լիքը մեծ քաակ փող է մեզ բերել», այդ պարզ ակնարկութիւնը չեն հատկանում և վերադառնալով Եւրոպա՝ պատմում են, որ ա-

ընկելքում միայն քրիստոնեականներն են աներեւոյաբար «բախշիչ» խնդրում մահմեդականները շատ ազնիւ և ծանրաբարոյ մտորելի են: Աերջապէս՝ մինչ օտոստիլեական տեղեկութիւնները երկրազնտիւ վերայ եղած մահմեդականներէ թիւը մինչև 175 միլիոն են հասցնում միայն Գերմ. կայսրը իւր բարեկամութիւնը խոստանում է 300 միլիոն մահմեդականներին, և ուրեմն փոխանակ նախօրօք նոցա ճիշդ թիւն տուողելու: որ շատ հեշտ բան էր: առնուապն 100 միլիոնով բաղմացնում է վեհանձնաբար իւր բարեկամներին:

— Գերմ. Պետական ժողովում վերջերս հարց էր դրած աւագ ուրբաթ օրը որ բողոքականներէ համար մեծ տօն է և կաթողիկոսներէ համար ոչ՝ ամբողջ պետութեան համար պարտաւորեցուցիչ տօն դարձնել: Թէ ժողովում և թէ դուրսը մամուլի մէջ շատ վէճեր եղան այս մասին. կաթողիկոսները պնդում են, թէ իրենց եկեղեցին այդ օրը տօնական չի համարում: ուրեմն անտեղի է ստիպել նոցա մի աշխատանքի օր կորցնելու: մի քանի բողոքական թերթեր պատասխանեցին դորան, որ ոչ մի օր կորցրած չլինելու համար փոխարէնը կարելի էր զոհել բարեկենդանի 3 օրերից մէկը: որովք տօնական են կաթողիկոսներէ բնական շահանքներում և շատ զեղծումների առիթ են լինում: Բնչպէս երևում է, հարցը պէտք է վճռուի ի նպատակ բողոքականներին, և աւագ ուրբաթը, իբրև Փրկչի չարչարանաց և խաչելութեան օր, վայելուչ լրջութեամբ տօնուի ամբողջ երկրի մէջ:

— Պետ. ժողովում հարց է եղել նաև երկտասարդ սերունդի մէջ անբող բարոյական անկման մասին և այդ առթիւ պատգամաւոր Պատշէի խօսած ճառը զօրեղ տպաւորութիւն է գործել ժողովականների վերայ: Սոցիալ-դեմոկրատներին տարածած հակակրօնական դադափարները նա զլրատոր պատճառն է համարում այդ անկման և, նոցա երգերից և գրուածներից շատ օրինակներ բերելով՝ ցոյց է տալիս, որ այդպիսով ժողովրդից խլուում է նորա «ամենալաւ բարոյական նեցուկը» կրօնը: և տեղը ոչինչ չի տրուում. հետևանքը պէտք է լինի բնականաբար հոգևոր դատարկութիւն և անկումն:

Հրապարակի վերայ եղած բարոյական զեղծումների դէմ արիաբար պատերազմելու գեղեցիկ օրինակներ են տալիս ամերիկացի կանայք: Նոքա խոտիւ բողոքեցին, երբ մի բաղմակին մորմոն «Համաժողովի» անդամ քնտրուեցաւ. այժմ ևս եռանդուն ջանք են դրած գնում Պենսիլվանիայի օրէնսդրական ժողովի մի անդամին հեռացնելու: որ վատ համբաւ է ստացել իւր անբարոյական շահատակութիւններով:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ.

Տեղապահ Գեր. Սարգիս արքեպիսկոպոսի ընդունած հեռագրների համաձայն Կորին Ա. հասփառութիւն Սրբ. Հայրապետը բարեհաճել է մարտ 25-ին առաւօտեան 11 ժամին մեկնել Տփլիսից և Սաւահ սի վանքը հանդիպելով ամսի 28-ին հասել է ողջամբ Եղեքսանգրապոյ:

Յունուար 24-ին Մայր Աթոռ է վերադարձել Շամսաւոյ Կոնստանտնուպոլիսի նախկին Նախնապաճ Բարեշնորհ Սահակ վարդ. Տէր Միքայէլեանը:

Մարտ 22-ին Ժանր հիւանդ վիճակի մէջ բերուեցաւ այստեղ Հին Նախիջևանի փոխանորդ Արժ. Կիւրեղ վարդապետը:

Մեծի պահոց օրերում իւրաքանչիւր կիրակե երեկոյ քարոզ է խօսուում Մայր Տաճարի մէջ, իսկ շաբաթ երեկոյ կամ կիւրակ առաւօտ գիւղի եկեղեցում Մայր Տաճարի մէջ խօսել են Գեր. Սուքիաս արքեպիսկոպոս և Գրիգոր ու Մակար եպիսկոպոսներ (վերջինս երկու անգամ). իսկ գիւղի եկեղեցում Արժ. Նիկիա, Կարապետ Դարեգին և Սիօն վարդապետներ:

Բայի գորանից, Տեղապահ Սրբազանի կազարութեամբ շրջակայ մօտիկ տեղեր գնացել են քարոզելու՝ Արժ. Նիկիա վարդապետ Ոգգիւրի կողմերը, Կարապետ վարդապետ Աշտարակի Օշական, Սամաղար, Երևան, Սիօն վարդապետ Նոր-Բայազետի դաւառը և այլ տեղեր: Դարեգին վարդապետ Երևան, Փարաքար, Սամաղար, Ալիբեկլու:

ՃԵՄԱՐԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ:

Ս. Զեռնիկանց և ս. Վարդանանց տօները կատարուեցան այս տարի ևս Ծննդաւանում: